

Rapport

efter kvalitetsgranskning av Läs- och skriv-
undervisningen i grundskolans tidiga år vid
Korsängsskolan i Enköpings kommun

Innehåll

Inledning

Resultat

Bakgrundsuppgifter om kvalitetsgranskningen

Bakgrundsuppgifter om Korsängsskolan

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av läs- och skrivundervisning i grundskolans tidiga år. Granskningen av Korsängsskolan i Enköpings kommun ingår i detta projekt.

Korsängsskolan besöktes den 16 – 18 april, samt 23 – 25 april 2013. I denna rapport redovisar Skolinspektionen sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Bakgrundsuppgifter om kvalitetsgranskningen och skolan, frågeställningar samt metod redovisas i slutet av rapporten.

Observationer och intervjuer

Lektionsobservationer genomförs i svenska och i andra ämnen under två till tre dagar i en klass i årskurs 1 respektive en klass i årskurs 3.

I Korsängsskolan observeras lektioner i årskurs 1 i ämnena svenska (30 + 30 + 60 + 50 + 50 + 50 + 30 minuter), matematik (60 minuter) och naturorienterade ämnen (50 + 80 minuter). I årskurs 3 observeras lektioner i ämnena svenska (30 + 90 minuter), matematik (60 minuter), samhällsorienterade ämnen (90 + 90 + 60 minuter) samt elevens val (60 minuter).

Antalet elever är vid besökstillfället 27 respektive 28 i de två klasserna. Vardera klass har två klasslärare och två klassrum, vilket innebär att verksamheten i praktiken är uppdelad i två relativt separata grupper i varje årskurs. Skolinspektionen har valt att följa en elevgrupp i årskurs 1 och en elevgrupp i årskurs 3, och de lärare som ansvarar för dessa elever.

Intervjuer genomförs med sex elever från vald grupp från årskurs 1 respektive årskurs 3. Vidare genomförs längre intervjuer med de lärare som ansvarar för vardera vald grupp, samt med skolans rektor. Även lärare i förskoleklass samt

specialpedagog och biblioteksansvarig intervjuas. Sammanlagt genomförs åtta intervjuer. Besöket avslutas med muntlig återkoppling till rektor.

Resultat

1. Utgår den tidiga läs- och skrivundervisningen från elevernas behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande?

Under denna fråga undersöks vilken kunskap läraren har, hur läraren tagit reda på elevers olika behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande och hur läraren använder denna kunskap.

Här redovisas också allmänna undervisningskvaliteter avseende områden som Trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö; Individanpassning, variation och utmaningar; Tydlighet i mål, innehåll och struktur; Uppföljning, återkoppling och reflektion över lärandet.

1.1 Har lärarna kunskap om elevernas behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande?

I Korsängsskolan tar lärarna i de besökta elevgrupperna reda på elevernas kunskaper och begreppsförståelse genom olika kartläggningar. I intervjun med Skolinspektionen berättar läraren i förskoleklassen att hon kartlägger samtliga elever gällande respektive elevs matematiska, språkliga och sociala utveckling. Vad gäller språkliga färdigheter används testblanketter som fokuserar 'Eftersägning av ord', 'Rimigenkänning', 'Fonemidentifiering', 'Ordmobilisering' samt 'Bedömning av grammatik och syntax'. Även arbetsmaterial där eleverna kryssar för de bokstäver de känner igen, och – med lärarens hjälp – ringar in de ord och siffror de kan läsa, används i kartläggningen. Skolans specialpedagog som arbetar med elever i förskoleklass och årskurserna 1-3 säger i intervjun att hon kan göra ytterligare tester i det fall "något speciellt" framkommer vid kartläggningen. Specialpedagogen berättar vidare att elever i årskurs 1 genomför *Vårtestet 1*¹ under vårterminen. Testet mäter elevernas färdigheter i bokstavs-kunskap, ordförståelse, läsförståelse och diktamen. Höstterminen efter följer specialpedagogen upp de elever som fått dåliga resultat, eftersom mycket kan

¹ Utgivet av PsykologiFörlaget AB

ha hänt med elevernas utveckling under sommaren, säger specialpedagogen i intervjun.

I syfte att föra vidare information om elevernas behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande har skolan en nedskriven plan för hur överlämnandet mellan skolans olika årskurser ska gå till. Bland annat anger planen att skolan har överlämnandekonferens under vårterminen mellan personal i förskoleklass och mottagande lärare i årskurs 1. Här går personalen igenom varje elev avseende kunskapsresultat – inklusive läs- och skrivutveckling – och ger även en social beskrivning, berättar intervjuade lärare. Vidare säger lärarna att de får reda på elevernas behov och erfarenheter inför den första årskursen genom att, i samband med överlämningen från förskoleklassen, ta del av den genomförda kartläggningen. Förutom resultatredovisningen, säger läraren i årskurs 1, är det viktigt att få veta hur gruppen fungerat i förskoleklassen och hur barnen betett sig gentemot varandra.

I överlämningen mellan årskurs 3 och årskurs 4 informeras kommande lärare om eleverna genom de uppgifter skolan fortlöpande lägger in i den e-tjänst för dokumentation som skolan använder.

De lärare i årskurs 1 och 3 som intervjuas menar att de har god kunskap om elevernas läs- och skrivförmåga, samt att de undan för undan uppdaterar denna kunskap genom det dagliga arbetet. Lärarna säger att de successivt – genom samtal i det dagliga arbetet – skaffar sig en allt tydligare bild av respektive elev, och att de anser sig ha god kännedom om elevernas intressen och erfarenheter. I årskurs 3 finns ett par elever som nyss börjat i klassen. I intervjun framkommer att klassläraren ännu inte suttit ner enskilt med dessa elever för att ta reda på deras läs- och skrivkunskaper; det har inte funnits tid till detta, säger läraren, och hon väntar på information från avlämnande skola/kommun.

Som fortlöpande kartläggning av elevernas läs- och skrivutveckling använde skolan tidigare – liksom hela kommunen – *LUS* (Läsutvecklingsschema)². Det har man nu gått ifrån, berättar rektorn, för att istället använda det schema som ingår i modellen *God läsutveckling*³ (se vidare punkt 3.1).

Specialpedagogens rum finns i samma korridor som årskurs 1, vilket medger spontan kontakt och ett flexibelt samarbete, säger läraren i årskurs 1. Några elever går till specialpedagogen för att träna läsläxan. Specialpedagogen är

² Utvecklat av Bo Sundblad

³ Utvecklat av Ingvar Lundberg

också med på de veckovisa lärarträffarna. Läraren i årskurs 3 arbetar vissa timmar med elever i behov av särskilt stöd. Hon säger också att ingen av eleverna i klassen har åtgärdsprogram, och att alla elever har nått kunskapsmålen. Rektor berättar att elever som behöver särskilt stöd får det av specialpedagogen eller av klassläraren. Rektorn vill dock att specialpedagogen i större utsträckning än nu ska ge stöd till eleverna i klassrummet. Specialpedagogen konstaterar själv att hon, trots sin utbildning som specialpedagog, arbetar som en speciallärare; hon handleder inte i någon större utsträckning, utan arbetar vanligen med enskilda elever, mest inne i klassrummet, men annars med 3-4 elever per lektion i sitt arbetsrum.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att lärarna i de besökta elevgrupperna i Korsängsskolan har kunskap om elevernas behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande. Kunskapen erhålls genom genomförda kartläggningar, genom det system för överlämning mellan förskoleklass och årskurs 1, och mellan grundskolans årskurser, som finns i skolan, samt genom regelbundna lärarträffar.

1.2 Använder lärarna denna kunskap i planering och genomförande av läs- och skrivundervisningen och används denna kunskap i de olika ämnena?

Skolinspektionen har tagit del av lärarnas pedagogiska planering för läs- och skrivundervisning i årskurs 1 respektive 3. I planeringen för årskurs 1 beskrivs generellt hur läs- och skrivundervisningen ska bedrivas i klassen, och de olika momenten anges i detalj. Dock är det svårt att utläsa huruvida planeringen endast gäller för ämnet svenska, eller om den även appliceras på andra ämnen, samt på vilket sätt planeringen utgår från kartläggningen av elevernas läs- och skrivkunskaper. Enligt Skolinspektionens bedömning av de insända dokumenten inbegriper vissa moment möjlighet till individanpassning för eleverna, exempelvis att alla elever, varje vecka, ska ges "minst ett tillfälle ensam med en pedagog för att läsa", eller att alla elever ska skriva veckans planering i en skoldagbok, och att "de elever som kan skriver med egna ord, annars får de skriva av". I planeringen för läs- och skrivundervisningen i årskurs 3 beskrivs tre arbetsområden; "Skriva meningar med stor bokstav och punkt", "Skriva berättelser med inledning, handling och avslutning", samt "Bokläsningsprojekt". Även här framstår, enligt Skolinspektionens bedömning, viss individanpassning som möjlig vid behov. Vid Skolinspektionens observationer och intervjuer framkommer också att lärarna anpassar undervisningen till enskilda elevers behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande, även om det inte anges i planeringen. Främst sker detta, under Skolinspektionens besök, i årskurs 1.

Till exempel arbetar eleverna här efter ett särskilt arbetsschema under vissa lektioner i veckan i ämnet svenska. Schemat är knutet till *Veckans bokstav*, det vill säga den bokstav klassen ska öva på den aktuella veckan. Arbetsschemat innehåller ett antal olika moment, såsom att göra bokstaven i lera, skriva bokstaven i ett bokstavshäfte, rita en bild och skriva av veckans ramsa. Läraren i årskurs 1 säger att även om elevernas arbetsscheman i grunden är lika för alla, innehåller de olika mängd för respektive elev; till exempel ska olika antal meningar skrivas. Elever som kan skriva meningar har även extra uppgifter. Då plockas andra moment, som ljudanalysövningar, bort. Generellt är eleverna tillsagda att inte gå vidare med andra bokstäver förrän arbetsmomenten kring veckans bokstav är klara, berättar läraren; det gäller emellertid inte elever som kommit långt i sin läs- och skrivutveckling, utan de får fortsätta att göra flera bokstäver på egen hand. Vidare har eleverna i årskurs 1 individanpassade läsläxor, säger läraren.

Då de båda aktuella klasserna har två klasslärare och flera klassrum/lokaler vardera delas respektive klass oftast upp i (minst) två hälfter. Det finns därmed stora möjligheter till individanpassning, säger lärarna, eftersom elevantalet i gruppen kan hållas litet. Individanpassningen kan därmed ske inte bara i ämnet svenska utan även i andra ämnen; något som framkommer under observationerna i årskurs 1. Kännedom om elevernas behov har föranlett läraren i årskurs 1 att anpassa möbleringen i klassrummet så att två av eleverna sitter enskilt och en bit ifrån såväl varandra som övriga elever. Elevernas bänkscheman anges i bild eller text utifrån behov.

Den intervjuade klassläraren i årskurs 1 säger att hon integrerar läs- och skrivundervisning i samtliga ämnen. Då eleverna exempelvis får skriftliga instruktioner i matematik, måste de läsa instruktionen tre gånger innan de får fråga läraren. Eleverna skriver också egna "mattesagor", berättar läraren. Under en observation används uppgifter från *Kängurumatte*⁴. Läraren visar då ett antal problemuppgifter på tavlan. Eleverna har motsvarande uppgifter på papper. Några elever får högt läsa upp problemet för klassen; därefter ska de ringa in det rätta svaret. Eleverna uppmanas också att diskutera med sin bänkgörande. Läraren går runt och lyssnar till elevernas diskussioner, och hjälper dem att strukturera sina tankar för att komma fram till ett svar. Ett par elever får fortsätta med påföljande uppgifter utan att behöva vänta in den gemensamma genomgången. I intervjun med elever i årskurs 1 framkommer att de tydligt uppfattar att även matematiklektionerna innehåller läs- och skrivträning: "Man ska skriva saker, och man måste läsa i matten. När man ska läsa uppgifterna tränar man på läsning också. Och i extraboken står det hela tiden; måla tröjan röd, och

⁴ Från Svenska kommittén för matematikutbildning (SKM)

sånt.” Eleverna berättar också att de ibland får göra bokstäver med kroppen på idrotten.

Eleverna i årskurs 3 undervisas till största delen gemensamt i grupp under Skolinspektionens observationer. I såväl ämnet svenska som i andra ämnen presenterar läraren initialt lektionens innehåll och går igenom arbetsuppgiften generellt inför hela klassen, innan elevernas arbete med den förelagda uppgiften tar vid. I klassrummet finns bänkar för 30 elever, men eftersom endast hälften av eleverna vanligen har lektion samtidigt i det här rummet, kan eleverna flytta runt och gruppera sig på olika sätt efter lärarens direktiv. Skolinspektionen bedömer att detta bland annat sker utifrån anpassning till enskilda elever. I övrigt framträder individanpassning, grundad i elevers antagna förförståelse och differentiering av arbetsuppgifter, i en låg grad under de besökta lektionerna i årskurs 3, då undervisningen, så som beskrivits ovan, sker i på gruppnivå. I intervjun påpekar läraren emellertid att hon ofta tänker på de elever som inte kommit så långt i sin läs- och skrivutveckling, och att hon inte vill utsätta dessa elever för texter som de inte klarar av. Vidare berättar hon att hon försöker individanpassa återkopplingen – responsen – till eleverna genom att ha olika krav på elevernas prestationer när hon rättar inlämnade uppgifter.

Enligt läraren i årskurs 3 ligger det stort fokus på läs- och skrivundervisning även i samhällsorienterande och naturorienterande ämnen. Vid Skolinspektionens besök arbetar klassen med järnåldern; eleverna läser då i sin lärobok och skriver och ritar svaren på lärobokens frågor i sin arbetsbok. Vid veckans slut redovisar eleverna vad de skrivit i arbetsboken. Som utmaning, för att alla elever ska nå så långt som möjligt i sin läs- och skrivutveckling, uppger läraren att vissa elever ”skriver lite mer än andra”. Elever som snabbt blir färdiga med uppgiften i arbetsboken kan låna någon av de faktaböcker läraren har på sin kateder. Läraren berättar att det inte finns några extra arbetsuppgifter till dessa böcker; kanske är det inte en utmaning att läsa dessa faktaböcker, utan ”mer en fördjupning, eller lite som en belöning” säger hon.

Vad gäller de mer allmändidaktiska kvaliteterna hos lärare i de besökta grupperna i årskurserna 1 och 3 visar Skolinspektionens observationer att lärarna inte alltid knyter an till elevernas tänkande och reflektioner, trots att de anser sig ha god kännedom om elevernas intressen och erfarenheter. Eleverna i årskurs 3 säger i intervjun att de inte tror att läraren vet vad de är intresserade av, och att det inte är något man pratar om i undervisningen. Under observationerna i årskurs 1 ges eleverna utrymme att uttrycka egna erfarenheter i läs- och skrivundervisningen genom att ge förslag på ord som börjar på veckans bok-

stav, och som skrivs upp i en tankekarta på tavlan, samt att skriva en saga med hjälp av ett antal oavslutade meningar: 'Det var en gång...', 'som bodde i...', 'En dag kom...' osv.

I vilken utsträckning lärarna låter eleverna reflektera över sitt lärande varierar mellan de två observerade elevgrupperna. I årskurs 1 används *Skoldagboken*. Den fungerar som en kalender där eleverna planerar och utvärderar veckans arbete. Eleverna skriver dels in vad som ska göras under veckan, dels fyller de i vad de tycker att de bör bli bättre på. *Skoldagboken* föranleder läraren att prata om mål med eleverna. Inledningsvis är målen gemensamma, men så småningom blir det individuella mål, som att bli bättre på tiokamraterna, eller att skriva bokstäverna på raden, säger läraren. På fredagen utvärderas veckan, och de elever som behöver får tid att göra klart. Läraren säger också att en del elever kontrollerar redan på torsdagen om de hunnit fram till sitt mål. Eleverna i årskurs 1 vet att det finns kursplaner, berättar läraren, och i elevintervjun framkommer att eleverna är medvetna om att det finns mål, och att skoluppgifterna "blir svårare och svårare". Vidare uppger läraren att det läsutvecklingsschema som används i årskurs 1 också fungerar som en utvärdering för eleverna själva.

Läraren i årskurs 3 säger att hon har börjat prata om mål med eleverna, och att hon visat läroplanen för dem. Läraren menar också att självbedömningen som hör till nationella proven är mycket användbar; varje elev fyller i självbedömningen, och läraren kopplar tillbaka till den i samband med att hon går igenom provresultaten med eleven.

Läraren säger också att hon dagligen utvärderar lektionen eller dagen tillsammans med eleverna: "Vad har vi lärt oss idag?". Under de observerade lektionerna gjorde läraren emellertid ingen sådan utvärdering. I intervjun med eleverna uttrycker dessa att de inte känner till läroplanen.

Vid Skolinspektionens observationer framstår båda de besökta elevgrupperna som präglade av en trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö. Något undantag finns dock då Skolinspektionen vid ett par besökta lektioner bedömer att läraren inte förmår skapa en positiv atmosfär eller motivation inför elevernas arbetsuppgifter. På frågan i elevintervjun om vad lärarna gör för att det ska bli roligt i skolan svarar eleverna i årskurs 3: "Ingenting! Ibland kan vi få sitta ute och läsa. Vi har disco ibland.". I intervjun med elever i årskurs 1 beskriver dessa att deras lärare är bra för att hon är "envis", och menar att det hjälper dem så "att man inte ger upp så lätt, för att man ska bli bra". Skolinspektionen bedömer emellertid att lärarna i de besökta elevgrupperna i huvudsak skapar

ett lärandeklimat där eleverna vågar yttra sig på lektionerna, vågar uttrycka tankar, pröva påståenden och ställa frågor till läraren och inför gruppen.

Någon samverkan eller organiserat samarbete kring läs- och skrivundervisningen, mellan förskoleklass och skolans årskurser 1-3, sker inte enligt intervjuerna. Personal från förskoleklassen är aldrig med när lärarna har sina veckovisa konferenser. Hela arbetslaget F-3 (det vill säga inklusive pedagoger i förskoleklass och fritidshem) träffas dock en gång i månaden, då på kvällstid. Läraren i förskoleklassen säger i intervjun att hon önskar mer kontakt med lärarna i skolan, istället för att som nu företrädesvis rikta fokus mot fritidshemsverksamheten. På så sätt hoppas hon kunna öka medvetenheten inom skolan för förskoleklassens arbete kring elevernas läs- och skrivutveckling. Rektorn säger å sin sida att hon initierat en diskussion kring förskoleklassens verksamhet för att stävja det "efterliknande av skolverksamhet" som funnits. Hon menar att lekens betydelse inte kommit fram tillräckligt mycket i förskoleklassen, men att de nu uppmanas att leka in läs- och skrivfärdighet.

Läraren i årskurs 1 berättar att hon har initierat att elever från årskurs 1 går och har högläsning för förskoleklassen. Hon vill även införa ännu mer samverkan; till exempel skulle förskoleklassen och årskurserna på lågstadiet kunna byta elever delar av dagen, menar hon. Viss samverkan sker med årskurs 2 och 3 genom lärarlagets möten, där man delger varandra olika pedagogiska tips, säger läraren vidare. Även här vill hon dock ha mer samarbete med gemensamma teman.

Den röda tråd för läs- och skrivundervisning inom skolan som flera av de intervjuade anger är att årskurs 1-3 använder samma läromedel (någon säger *Miniböcker*, någon annan *Läsgåvan*) och samma tester. I den verksamhetsbeskrivning/självskattning som begärts in inför granskningen anger rektorn ett relativt lågt värde (2 av 4) i fråga om samverkan kring läs- och skrivundervisningen mellan lärare i årskurserna 1 och 3. Rektorn kommenterar i texten att "pedagogiska diskussioner förs i svenska och övriga ämnen på lågstadiet. Detta kan dock utvecklas."

Samverkan mellan lärare i svenska och i andra ämnen, rörande läs- och skrivundervisning, är inte någon aktuell fråga i skolan eftersom en lärare i stort sett undervisar i alla ämnen i respektive klass. Då de två aktuella klasserna har två klasslärare vardera, samplanerar dessa emellertid undervisningen inom sina respektive klasser.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att lärarna i de besökta elevgrupperna i Korsängsskolan inte fullt ut använder sin kunskap om elevernas behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande i planering och genomförande av läs- och skrivundervisningen i de olika ämnena.

Skolinspektionen har i Korsängsskolan mött undervisning där individanpassningen behöver utvecklas så att den även inkluderar dels elevers varierade förståelse, dels elevers behov av differentierade arbetsuppgifter. Skolinspektionen bedömer det som otillräckligt att individanpassningen i vissa fall endast omfattar olika höga krav på elevernas prestationer, då eleverna genom avsaknad av individanpassning inte ges adekvata utmaningar. En undervisning som inte utgår från elevernas individuella behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande, utan istället är generell och gruppövergripande, kan också medföra att eleverna inte får den pedagogiska stöd som skulle kunna hjälpa dem att nå så långt som möjligt i sin läs- och skrivutveckling.

Skolinspektionen bedömer också att Korsängsskolan behöver utveckla tydligare samverkan kring läs- och skrivundervisningen mellan förskoleklass och skolans årskurser 1-3.

2. Används en variation av material, medier och metoder i läs- och skrivundervisningen i syfte att individanpassa undervisningen så att elevernas läsande och skrivande stimuleras och utvecklas?

Här undersöks om läraren anpassar material, medier och metoder i läs- och skrivundervisningen utifrån elevernas olika behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande. Här granskas om eleverna får möta och bearbeta olika typer av texter och om eleverna får undervisning i olika läs- och skrivstrategier. Vidare granskas om det material som används är meningsfullt och motiverande och om lärarna använder olika metoder och medier i läs- och skrivundervisningen.

Här redovisas också allmänna undervisningskvaliteter avseende områden som Trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö; Individanpassning, variation och utmaningar; Tydlighet i mål, innehåll och struktur; Uppföljning, återkoppling och reflektion över lärandet.

2.1 Får eleverna möta och bearbeta olika typer av texter i läs- och skrivundervisningen?

Under de observerade lektionerna i Korsängsskolan får eleverna möta olika typer av texter. I undervisningen i svenska i årskurs 1 ingår sakprosatexter, berättande och poetiska texter, elevproducerade texter, texter från läroböcker och övningsböcker samt material skapat av läraren specifikt för denna lektion

(såsom tankekartor). I matematikundervisningen ingår instruerande texter samt texter från läroböcker och övningsböcker. I naturorienterande ämnen ingår sakprosatexter, berättande och poetiska texter, texter som kombinerar ord och bild, elevproducerade texter samt texter via digitala medier.

I undervisningen i svenska i årskurs 3 ingår berättande och poetiska texter. I matematikundervisningen ingår texter från läroböcker och övningsböcker. I samhällsorienterande ämnen ingår sakprosatexter, texter som kombinerar ord och bild, elevproducerade texter samt texter från läroböcker och övningsböcker. Under den observerade lektionen i elevens val/bild ingår inte någon form av text.

I samtliga intervjuer framkommer att skolan har ett pågående läsprojekt för att stimulera läsningen i årskurserna 1-3, med målet att tillsammans läsa 500 böcker. Läraren i årskurs 1 säger att böckernas svårighetsgrad är individanpassade, och att eleverna själva är medvetna om vilken nivå de ska välja på sin bok. Läraren i årskurs 3 säger att hennes elever "jämt läser", och att det är svårt att veta vilken roll just läsprojektet fyller för dessa elever. När en elev är färdig med sin bok tillverkas en "bokrygg", med bokens titel och författarens namn, som sätts upp på väggen.

Eleverna i årskurs 1 får också lyssna till högläsning, bland annat under den morgonsamling de har en gång per vecka som kallas läsesamling. Eleverna i årskurs 3 börjar varje dag med tyst individuell läsning.

I årskurs 1 låter läraren eleverna bearbeta och utveckla texter i enkla former. Till exempel går eleverna under en observerad lektion ut i skogen bredvid skolan för att titta efter vårtecken. Tillbaka i klassrummet skriver läraren en tankekarta på tavlan utifrån elevernas direktiv om vad de hittat. Därpå skriver eleverna ett antal meningar om vad de sett och upplevt, och illustrerar texten med en tecknad bild. Läraren ger eleverna respons under arbetets gång genom att gå runt och påminna några av dem om att använda tankekartan på tavlan, fråga några om de kommit ihåg stor bokstav, punkt och mellanrum, och några om de skrivit allt de vill ha med; allt på en individanpassad nivå enligt Skolinspektionens bedömning. Arbetena sätts upp på väggen i klassrummet vartefter de blir klara.

Vid de observerade lektionerna i samhällsorienterande ämnen i årskurs 3 ger läraren eleverna förståelse till den text som senare ska bearbetas genom att hänvisa till motsvarande uppgifter som eleverna tidigare arbetat med; då handlade det om bronsåldern, nu om järnåldern. Läraren fogar in det nya området i

en tidslinje, och eleverna läser varsitt stycke i läroboken högt för klassen. Läraren stannar upp då och då för att förtydliga och utveckla, och påpekar också för eleverna att det är viktigt att de tittar noga på bilden i boken eftersom det där finns information som de ska ta tillvara senare. Då kapiteltexten är genomläst tar eleverna fram arbetsboken där de ska besvara lärobokens frågor. Eleverna uppmanas dock av läraren att låta pennorna ligga, för att tillsammans gå igenom de olika frågorna och momenten; först därefter påbörjar eleverna arbetet i arbetsboken.

I årskurs 3 får eleverna respons först vid redovisandet av sina arbeten, berättar läraren. Det beror på att hon "inte vill gå runt och peta i eleverna produktioner" medan de arbetar. Läraren säger vidare att hon "kollar av" elevernas arbeten innan det sker en redovisning, och att hon än så länge "ser mellan fingrarna" när det gäller meningsbyggnad – även om hon har olika krav på elevernas prestationer. Det är viktigt att eleverna behåller sin arbetsglädje, säger läraren, och svarar också på Skolinspektionens direkta fråga att eleverna ges formativ bedömning genom att hon "tittar och är intresserad". Denna definition av 'formativ bedömning' visar, menar Skolinspektionen, att läraren inte riktigt förstår innebörden av begreppet. Formativ bedömning antas stärka elevernas lärande och utgör en aktiv process där läraren, genom sin bedömning, anpassar – formerar – undervisningen så att den bättre möter en elevs omedelbara inlärningsbehov.

Under Skolinspektionens observationer framkommer att eleverna ges möjlighet att öva läs- och skrivefärdigheter som exempelvis sambandet mellan ljud och bokstav, alfabetet och alfabetisk ordning, samt språkets struktur. Eleverna i årskurs 1 börjar varje dag med någon form av samling; då deltar klassens samtliga elever och båda klasslärarna. Vid en av de observerade lektionerna har klassen bokstavssamling. Lärarna går då igenom veckans bokstav, som den här veckan är bokstaven Y. En av lärarna gömmer en bild som föreställer något som börjar på den aktuella bokstaven. Eleverna gissar, och den andra läraren skriver upp alla förslag i en tankekarta på tavlan. Eleverna lär sig också hur bokstaven Y ska skrivas. Efter en stund avslöjas bilden som föreställer en yxa. En textad ramsa om (grod-)yngel plockas fram, och eleverna läser högt i kör. Därpå sätter läraren på musikspelaren med *Majas alfabetssånger*⁵, och eleverna sjunger med i sången om svårigheten att hitta någon växt på Y. Slutligen ställs bilden av veckans bokstav, bilden av yxa, och texten (ramsan) på ett särskilt bord i klassrummet. Efter samlingen går hälften av eleverna med sin lärare till det andra klassrummet, hälften är kvar. Arbetet under den fortsatta svensklekt-

⁵ Lena Andersson

ionen fokuserar den aktuella bokstaven, och eleverna utför ett antal olika moment som ska prickas av på ett arbetsschema; Lösblad, bildberättelse, ett arbetsmaterial som kallas Cirkus ABC, bokstavshäfte, ramsbok, läsa högt och skriva meningar. Eleverna arbetar mycket koncentrerat. Under det att arbetet pågår tar läraren fram elever, en och en, som får läsa högt ur sin bänkbok.

Träning av läs- och skrivfärdigheter sker även för vissa elever tillsammans med specialpedagogen. Specialpedagogen berättar att hon ofta arbetar med att bryta ner orden i dess minsta beståndsdelar – fonem – och att hon låter eleverna läsa nonsensord för att de ska få träna uttal och inte vara rädda för att läsa fel. Ofta ser hon brister när det gäller fonologiska färdigheter hos eleverna, säger specialpedagogen, och hon har uppmanat personalen i förskoleklassen att arbeta med ljudigenkänning, och inte bara med bokstavskännedom. Vidare säger hon att hon tycker att det är bra med *Veckans bokstav* i årskurs 1, då det är viktigt att eleverna lär sig forma bokstäverna på ett riktigt sätt.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att eleverna i de besökta grupperna i Korsängsskolan får möta och bearbeta olika typer av texter i läs- och skrivundervisningen, såväl i ämnet svenska som i andra ämnen.

Undervisningen under elevernas bearbetning av texter behöver emellertid utvecklas då Skolinspektionen bedömer att den i vissa fall saknar viktiga komponenter såsom formativ bedömning i form av anpassad respons, bland annat på bearbetning av texter under arbetets gång.

2.2 Får eleverna undervisning i att använda olika läs- och skrivstrategier?

Vid intervjuer och under de observerade lektionerna i Korsängsskolan framkommer att eleverna får undervisning i strategier för att *förstå och tolka* olika texter. I dessa strategier ingår hur läsningen kan anpassas efter textens form och innehåll. Redan i förskoleklassen arbetar man med sådan språklig medvetenhet, säger läraren i förskoleklass. Eleverna här arbetar mycket med sagor och spelar teater, och läraren pratar med dem om sagans konstruktion. Här finns en medveten strategi, säger läraren i förskoleklassen. Målet är att ge eleverna förståelse för vad meningar är, säger hon, men också att lyssna för att träna sig i att skapa egna inre bilder.

Eleverna i årskurs 1 lyssnar ofta till högläsning, och läser även högt själva. I planeringen anges: "Varje dag läser vi högt för eleverna ur en bok. Efteråt pratar vi alltid om texten, förklarar svåra ord och ställer följdfrågor." Eleverna i årskurs 1 säger i intervjun att det är bra att lyssna på högläsning eftersom "man

lär sig ord, man hör dom, man får höra hur fröken läser, hon hittar på hur dom som är i boken låter!". Läraren i årskurs 1 har också initierat lexikon, och hur man använder det, för eleverna.

Elever i årskurs 3 – som har övervägande tyst läsning – är inte så säkra på varför det är bra att läsa tyst i en kapitelbok, säger de i intervjun. De säger dock efter en stund att "man ska förstå vad det handlar om, och lära sig att läsa flytande". Eleverna i årskurs 3 arbetar också mycket med faktatexter. Ett exempel på strategi för att förstå innehållet i en text är då läraren instruerar eleverna att noga se på de illustrerande bilderna i den aktuella läroboken i samhällskunskap, samt att läsa rubrikerna och de faktarutor som finns.

Undervisningen innefattar vidare strategier för, samt för hur man *skapar* olika typer av texter. I årskurs 1 finns en strategi för att forma bokstäver. Eleverna lär sig, som nämnts, hur en aktuell bokstav ska skrivas. Det sker i en så kallad husmodell, genom vilken linjerna i skrivboken illustreras, och visar hur eleverna ska tänka när de skriver bokstäverna; att 'stora Y' är lika högt som taket, och 'lilla y' går ner i källaren, osv. I intervjun säger eleverna att de lär sig skriva genom att "träna jättemycket. Träna och träna! Man kanske skriver bokstaven fel om man inte tränar på linjerna!". Som strategi – eller stöd – för elevernas textskapande arbetar läraren i årskurs 1 med tankekartor. Som tidigare beskrivits observerades en lektion då eleverna sökt efter vårtecken i skogen, och att läraren tillbaka i klassrummet skapar en tankekarta på tavlan utifrån elevernas direktiv. Därpå skriver eleverna ett antal meningar om vad de sett och upplevt, med utgångspunkt i tankekartan. Även då läraren går igenom veckans bokstav använder hon en tankekarta där eleverna föreslår ord som börjar på den aktuella bokstaven. Läraren beskriver också elevernas träning på att använda stor bokstav och punkt som en strategi. Även om hon ställer olika krav på olika elever, framhåller hon för dem att stor bokstav och punkt är viktigt för att underlätta såväl skrivandet som läsandet.

I sin planering av läs- och skrivundervisningen anger läraren i årskurs 3 att hon "läser några korta berättelser, och vi diskuterar vad som kan ses som inledning, handling och avslutning". Därpå får eleverna själva hitta på en egen berättelse. Eleverna i årskurs 3 säger också i intervjun att de vet att det är så man bygger upp en saga, och att "vi gör det ibland". Läraren berättar att eleverna skrivit många egna fria berättelser i de tidigare årskurserna, men att det nu är ett tydligt fokus på faktatexter. Detta framkommer också under observationerna. Under ett par av de besökta lektionerna i årskurs 3, är uppgiften för eleverna att välja två eller tre rubriker i det aktuella kapitlet i läroboken, och skriva av dessa i arbetsboken. Därpå ska de – med hjälp av de faktarutor som finns efter varje

avsnitt i boken – skapa egna meningar, och skriva ned även dessa i sin arbetsbok, under respektive rubrik. Avsikten, berättar läraren i intervjun, är att eleverna på detta sätt – förutom att lära sig att hitta i och bearbeta texter – ska lära sig att skriva faktatexter. Under lektionen råder lugn och ro i klassrummet då eleverna arbetar med uppgiften. Dock noterar Skolinspektionen att eleverna i övervägande utsträckning skriver av lärobokens text, trots att de instruerats att skriva med egna ord. Läraren går inte runt till eleverna under lektionens gång, och uppmärksammar inte detta. I intervjun efteråt förklarar läraren att hon inte vill störa elevernas arbete. Vidare säger läraren att eleverna nästa gång de arbetar med stoffet tydligare kommer att uppmanas att skriva med egna ord. Läraren tycker vidare att det är svårt att vid intervjun sätta ord på hur hon arbetar för att lära eleverna att skriva en faktatext.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att eleverna i de besökta grupperna i Korsängsskolan inte fullt ut får undervisning i att använda olika läs- och skrivstrategier då brister noterats avseende strategier för hur man *skapar* olika typer av texter.

Undervisningen sker på olika sätt i de olika årskurserna utifrån elevernas kunskap och förmåga, men behöver utvecklas mot att även inbegripa bedömning och uppföljning av hur strategierna förstås och används av eleverna. Härigenom kan läraren även utvärdera utformningen av den arbetsuppgift som förelagts eleverna. Under de besökta lektionerna bedömer Skolinspektionen att det finns ytterligare utrymme för läraren att driva undervisningen rörande strategier för läs- och skrivutveckling i denna riktning.

2.3 Använder lärarna meningsfulla och motiverande material i läs- och skrivundervisningen?

Skolinspektionen observerar en stor variation angående i vilken utsträckning arbetet under lektionen är tankemässigt utvecklande för eleverna. I den övervägande delen av observationerna i den besökta gruppen i årskurs 1 bedömer Skolinspektionen att läraren använder meningsfulla och motiverande material i läs- och skrivundervisningen i mycket hög grad. Utifrån observationerna i den besökta gruppen i årskurs 3 bedömer Skolinspektionen att läraren endast i ganska låg grad använder meningsfulla och motiverande material i läs- och skrivundervisningen. Bedömningen i årskurs 3 grundar sig i den betydligt större styrning av lektionens innehåll – stoff – som återfinns i den gruppen genom det konsekventa användandet av en specifik lärobok med tillhörande arbetsmaterial. Att dessa elever är ovana att arbeta med material/innehåll och

medier som är anpassade till deras egna intressen framkommer även i intervjun, då eleverna uttrycker att idrott är det roligaste ämnet eftersom det "inte är nån lektion direkt, utan mer roligt". Läraren i årskurs 3 uppger dock i intervjun att hon är mån om att eleverna ska tycka att skolarbetet är roligt. Det gäller särskilt läsningen; då eleverna i hennes klass lånar böcker på skolbiblioteket vill hon inte styra valet av bok, utan eleverna ska få "välja utifrån sin egen lust". Dock måste det vara kapitelböcker under tystläsningen i klassrummet, säger läraren, och inte serieböcker som Manga. Mangaböcker visar sig emellertid, under en observerad lektion, påtagligt intressera flera av eleverna.

Eleverna i årskurs 1 tycker att det mesta är roligt i skolan: "Att göra en egen berättelse", "matte", "no och so är väldigt kul" och "bildberättelse i arbets-schemat". Läraren i årskurs 1 tycker att det känns mycket lyxigt med en så liten elevgrupp som hon har nu. Det ger förutsättningar för en bra inlärnings-situation, säger läraren. Vidare uppger hon att hon har möjlighet att ta hänsyn till och anpassa arbetsuppgifterna till elevernas behov, och att det finns stora möjligheter att ge utmaningar till de elever som kommit långt i sin läs- och skrivutveckling. Eleverna säger att de, när de är klara med en uppgift, brukar få en ny uppgift: "Den är lite svårare, om det var fem plus fem, blir det kanske 20 plus 20. Om man är klar med författare i svenskan kan man få jobba i en extrabok, det blir aldrig rita eller så, eller jo, ibland."

I årskurs 3 ges elever, som till exempel snabbt är färdiga i grundboken i samhällskunskap, få utmaningar under Skolinspektionens besök. Eleverna säger själva att de, när de är klara "får ta tyst läsning eller rita". Som tidigare beskrivits berättar läraren i årskurs 3 att hon har några faktaböcker som eleverna kan få låna då de gjort färdigt den förelagda arbetsuppgiften, men att hon inte ser läsandet av dessa böcker som en utmaning. Faktaböckerna har samma innehåll som läroboken, men andra bilder.

Samtliga intervjuade lärare säger att skolan har god tillgång på material, bra fysiska utrymmen och ett mycket välutrustat skolbibliotek.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att lärarna i de besökta elevgrupperna i Korsängsskolan inte fullt ut använder meningsfulla och motiverande material i läs- och skrivundervisningen.

Material/innehåll och medier behöver i större utsträckning anpassas till elevernas intressen, samt väljas för att vara tankemässigt utvecklande.

2.4 Använder lärarna olika metoder och medier i läs- och skrivundervisningen?

Lärarna i de besökta elevgrupperna använder olika arbetssätt och arbetsformer i svenska och i andra ämnen, och de använder även – dock i varierande utsträckning – olika material och medier. De sätt att arbeta på som framkommer vid observationerna varierar utifrån hur stor den aktuella elevgruppen är, vilka lokaler man har tillgång till, samt hur många pedagoger som finns tillgängliga för att kunna dela upp klassen i mindre grupper. Den gruppering som benämns 'klass' består i årskurs 1 av 27 elever, och i årskurs 3 av 28. Klasserna har två lärare vardera, och de har också två klassrum eller andra lokaler som används för undervisning. Under de samlingar som vanligtvis inleder skoldagen – och ibland inleder vissa lektioner – samlas respektive klass i sin helhet i ett av sina klassrum, tillsammans med sina lärare. Ibland är även personal från fritidshemmet med. Efter samlingen – som kan vara temainriktad, såsom sångsamling, eller bestå av en inledande gemensam genomgång inför dagens arbete – delar eleverna upp sig i de grupper de tillhör. Oftast stannar halva klassen kvar i klassrummet med en av lärarna, men ibland delas klassen upp ytterligare. Under observationerna händer det att det bara är sex, sju elever i klassrummet under någon lektion.

Vad gäller tillgång till datorer och andra interaktiva medier uppger rektorn att beståndet inte har varit så modernt, men att man nu startat ett projekt med digitala läsplattor. Tanken är att plattorna ska användas i årskurs 1, och kanske också i förskoleklass, som ett verktyg i läs- och skrivundervisningen. Projektet har dock blivit försenat på kommunnivå, säger rektorn. Rektorn har sett att man kan göra mycket med detta verktyg, men är också medveten om att det kräver kompetensutveckling.

Interaktiva skrivtavlor finns i en del klassrum; i årskurs 1, men inte i årskurs 3. Skolan har haft problem med uppkoppling, och även här behövs kompetensutveckling, säger rektorn.

Den interaktiva skrivtavlan används av eleverna i årskurs 1 – under lärarens ledning – till exempel då de behöver leta efter information om något temaarbete. Tavlan används även under de observerade lektionerna, bland annat för att, med ljud och bild, visa eleverna några olika fågelarter som inledning till en arbetsuppgift. I intervjun berättar eleverna i årskurs 1 att det finns ett par datorer i klassrummet, men att det bara är lärarna som använder dem. Klassens lärare säger emellertid att hon nu fått tre datorer som eleverna ska kunna arbeta med som hjälpmedel.

I årskurs 3 säger eleverna att de "ibland, kanske en gång i månaden, får skriva berättelser på dator, läraren tar fram datorer ur ett skåp i klassrummet". Eleverna menar att de skriver berättelser för att öva att skriva på dator. Elevernas lärare uppger att målet är att ge eleverna datorvana, och att datorerna används just för att skriva text. Hon säger vidare att hon inte tycker att det finns behov av att träna läs- och skrivförmåga med hjälp av pedagogiska datorprogram. Undantaget, säger hon, är om en elev har svårt med motoriken, då är det bra med datorstöd, eller om en elev behöver extra träning exempelvis i ljudanalys. Specialpedagogen berättar att hon har en elevdator på sitt rum som elever kan använda när de kommer till henne. Dock är programvaror för läs- och skrivstöd mycket sparsamt förekommande i skolan, säger hon. Ingen av de intervjuade eleverna säger sig ha använt något läs- eller skrivprogram på datorerna, varken inom ämnet svenska eller ämnet matematik.

Lärarna i de besökta elevgrupperna väljer olika metoder för läs- och skrivinläring. En metod för lästräning är det läsprojekt som skolan genomför under året, med målet att öka intresset för läsning. Som tidigare beskrivits har skolan ett pågående läsprojekt för att stimulera läsningen i årskurserna 1-3, med målet att tillsammans läsa 500 böcker. Eleverna ska även berätta om innehållet i den lästa boken, så att det inte bara blir slarvig snabbläsning, säger den intervjuade specialpedagogen. I övrigt uppger samtliga intervjuade att det inte finns någon övergripande metod för läs- och skrivundervisningen i Korsängsskolan. Specialpedagogen säger att "ingen inom ledningen driver något speciellt när det gäller läs- och skrivutveckling, varken inom skolan eller inom förvaltningen". Själv anser hon att det behövs olika metoder för olika elever, men att det är viktigt med bokstavsträning; att eleverna lär sig forma bokstäverna på ett riktigt sätt. Rektorn säger i intervjun att lärarna själva, utifrån sina pedagogiska erfarenheter, får välja vilken metod som ska användas. Tidigare hade skolan flera lärare "av den gamla stammen", säger rektorn, och menar att undervisningen då var mer strukturerad: Det var "en slags linje, så till vida att man började med en bokstav och byggde sedan på för att kunna skriva meningar". I dagsläget har rektorn inte någon riktig kännedom om hur undervisningen bedrivs, säger hon själv.

Läraren i förskoleklassen berättar att hon för några år sedan arbetade strikt efter Bornholmsmodellen, på uppmaning från kommunen. Nu finns ingen uttalad metod; vanligen får eleverna i förskoleklassen börja med att lyssna hur bokstäverna låter i olika rim och ramsor. De får också mycket högläsning, berättar läraren; först ur bilderböcker, men successivt ur böcker med färre bilder och mer text. Eleverna tränar också på att hitta på egna fortsättningar på upplästa böcker.

Läraren i årskurs 1 säger i intervjun att eleverna, när började årskurs 1, hade mycket låg medvetenhet om det fonologiska. Sin egen metod inom läs- och skrivundervisning beskriver hon som en blandning av bokstavskännedom, ljudanalyser, ihopljudning till ord, och avskrivning. Läraren har valt att gå igenom en bokstav i veckan. Redan tidigt under läsåret skrev hon hela meningar på tavlan som eleverna sedan skrev av, även om de inte hade gått igenom alla bokstäverna. Efter varje utflykt skriver eleverna någon redogörelse, ofta efter tankekarta, och alla elever har börjat skriva hela meningar, säger läraren. Hon vill att de ska träna på att använda stor bokstav och att sätta punkt, men än så länge är det inte så viktigt med ljudstridig stavning, säger hon. Läraren i årskurs 1 har också initierat att hennes elever går till förskoleklassen någon gång i veckan, och läser högt för eleverna där. Det sker i syfte att inspirera såväl förskoleklassens elever som de egna eleverna till läsning, och är en del i lärarens strävan mot ett ökat samarbete.

I årskurs 3 arbetar eleverna mycket med faktatexter. Läraren berättar att hon som metod alltid börjar med att göra en tydlig presentation av vad eleverna ska arbeta med. Vid observationerna är det järnåldern som utgör arbetsområde under flera av lektionerna, men arbetet följer samma mönster som då man läst bronsåldern, berättar läraren. Arbetsområdet inleds med att läraren och eleverna läser högt ur läroboken. Därpå går läraren gemensamt med klassen igenom de påföljande arbetsuppgifter som respektive elev sedan ska skriva ned. Vid veckans slut får eleverna redovisa vad de skrivit. Att som redovisning berätta vad man skrivit i sin arbetsbok är, menar läraren, "snäppet lättare" än att skriva egen text och lämna in denna till läraren. Läraren samlar inte in arbetsböckerna, men säger till eleverna att de ska kontrollera att de har skrivit stor bokstav och punkt. Under de besökta lektionerna i samhällsorienterande ämnen uppmanas eleverna att arbeta i par; oftast sammansatta av läraren. I intervjun säger läraren att hon vill att alla ska lyckas, och att hon – även om arbetsgången är tydlig – tar hänsyn till hur mycket eleverna klarar av. Det händer att hon får skjuta upp en planerad redovisning om det behövs, säger hon.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att lärarna i de besökta elevgrupperna i Korsängsskolan använder olika metoder och medier i läs- och skrivundervisningen.

Skolan behöver dock fortsätta att utveckla tillgången och användandet av digital teknik och medier, samt ge lärare i behov av det kompetensutveckling inom området.

3 Följer skolan upp och utvärderar elevernas läs- och skrivutveckling så att undervisningen förbättras och utvecklas?

Här undersöks lärarens arbete med att följa elevernas läs- och skrivutveckling, om lärare följer upp och utvärderar läs- och skrivundervisningen i svenska/svenska som andraspråk och i andra ämnen. Vidare granskas hur rektor använder dessa underlag för att utveckla läs- och skrivundervisningen vid skolan.

3.1 Följer lärarna upp och utvärderar elevernas läs- och skrivutveckling?

3.2 Följer lärarna och rektorn upp och utvärderar den tidiga läs- och skrivundervisningen i svenska/svenska som andraspråk och i andra ämnen.

3.3 Använder rektorn detta underlag för att utveckla läs- och skrivundervisningen?

I Korsängsskolan följer lärarna i de besökta elevgrupperna regelbundet upp och utvärderar elevernas läs- och skrivutveckling genom vissa kartläggningar. Som nämnts har skolan tidigare använt LUS (Läsutvecklingsschema) för att kartlägga elevernas läs- och skrivutveckling. Eleverna i årskurs 3 har regelbundet kartlagts, vad gäller läsutvecklingen, på det sättet. Nu använder skolan istället schemat i modellen *God läsutveckling*, och eleverna i årskurs 1 har kartlagts på detta sätt sedan de började på höstterminen. Schemat – matrisen – består av fem kolumner: 'Fonologisk medvetenhet', 'Ordavkodning', 'Flyt i läsningen', 'Läsförståelse' samt 'Läsintresse'. Inom varje kolumn finns ett antal beskrivningar, eller påståenden, om elevens läsförmåga. Dessa utgör ett slags byggstenar som ska utläsas i en utvecklingsordning som sträcker sig nedifrån och upp, där de nedersta är de grundläggande, såsom 'Jag kan höra rim' och 'Jag vill gärna lyssna på sagor'. Högre upp kommer till exempel 'Jag kan läsa mitt eget namn' och 'Jag kan läsa och förstå ett helt stycke'.

Som uppföljning får varje elev i årskurs 1 varje vecka läsa för sin lärare. Undan för undan färglägger varje elev – tillsammans med läraren – de byggstenar som representerar den uppnådda nivån, och får på så sätt en överskådlig bild av sin läsförmåga. Schemat utgör också underlag vid utvecklingssamtalet. Modellen har sedermera utökats med en bedömningsmatris för *God skrivutveckling*, vilken läraren i årskurs 1 använt under vårterminen. På gruppnivå finns emellertid ingen sammanställning då det är svårt utifrån schemats konstruktion, säger läraren.

I elevernas individuella utvecklingsplaner (IUP) framträder inte läs- och skrivutvecklingen särskilt, utan kan utläsas främst i relation till svenskämnets kunskapskrav i årskurs 3.

I vilken utsträckning lärarna analyserar och identifierar vad som behöver utvecklas i den egna undervisningen, samt hur den kunskapen används i den fortsatta planeringen och genomförandet av undervisningen, framkommer endast diffust i intervjuerna. Det kan till exempel uttryckas som att: "Efter varje lektion sker en mental utvärdering. Ibland får man som lärare backa och tänka till varför det inte gick hem." Läraren i årskurs 1 använder emellertid kunskapen om elevernas läs- och skrivförmåga på så sätt att hon, då hon uppmärksammat brister i elevernas fonologiska medvetenhet, identifierat detta som ett utvecklingsområde för skolan, och påtalat detsamma för rektorn. Läraren säger i intervjun att hon ämnar fortsätta att driva detta; att hon därför vill ha mer samarbete mellan årskurserna, mer gemensamma teman, och att personalens kompetenser ska komma att utnyttjas bättre, i syfte att utveckla elevernas läsande och skrivande.

I intervju med rektor framkommer att rektorn själv saknar kännedom om hur läs- och skrivundervisningen bedrivs i de besökta elevgrupperna, men menar att respektive lärare själv väljer metod utifrån sin pedagogiska erfarenhet. Rektor får reda på elevernas läs- och skrivefärdigheter vid återkommande klasskonferenser. Kunskapen om elevernas resultat används sedan som underlag för rektorns fördelning av resurser. I intervjun berättar rektorn att den dokumentation som finns, och som presenteras vid klasskonferenserna, inte är av det slag som "går att bocka av", utan "är mer som en allmän resumé". Varje elev från och med årskurs 1 har dock, säger hon vidare, skriftlig dokumentation av utvecklingen.

I frågan om hur rektorn följer upp och analyserar läs- och skrivundervisningen, och hur hon använder detta underlag för utveckling, hänvisar rektorn till den e-tjänst för dokumentation som skolan använder. Där beskrivs elevens kunskapsutveckling, och om eleven fått några speciella insatser, säger hon. Rektor berättar att hon går in i programmet inför klasskonferenserna för att få en bild av respektive klass. Här finns möjlighet att analysera och se om insatserna har gett resultat, säger rektorn vidare, och menar att det även framgår här hur läraren har arbetat. Under konferenserna resonerar rektor också med lärarna om vad de har gjort under lektionstid för att hjälpa och stötta elever, och säger i intervjun att lärarna i större utsträckning måste "titta på sin egen lärstil". Rektor menar att det finns behov av kompetensutveckling inom området läs- och skrivundervisning. Även om rektorn uttrycker denna önskan, sker i nuläget

ingen övergripande kompetensutveckling i ämnet svenska, och inte heller får lärare i andra ämnen kompetensutveckling avseende läs- och skrivundervisning. Enligt verksamhetsbeskrivningen/självskattningen har skolan ingen ämnesansvarig lärare i svenska, och det finns inte heller någon särskild läs- och skrivutvecklare. Rektorn har dock vid något tillfälle bjudit in en extern föreläsare för att stimulera lärarna till att fundera kring läs- och skrivundervisningen. Utifrån resultaten på nationella provet i ämnet svenska – där främst pojkarna i årskurs 3 år 2012 uppvisade mycket svaga resultat i delproven med skrivuppgifter – måste skolan göra något för att stimulera lärarna lite mer, säger rektorn.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att lärarna i de besökta elevgrupperna i Korsängsskolan följer upp och utvärderar elevernas läs- och skrivutveckling i den meningen att elevernas kunskaper systematiskt kartläggs med hjälp av angivna metoder.

Lärarna och rektorn följer emellertid inte fullt ut upp, eller utvärderar, den tidiga läs- och skrivundervisningen i syfte att använda ett sådant underlag för att utveckla densamma. Skolan behöver bland annat arbeta med det utvecklingsområde som de själva identifierat, vilket innebär att dels tydligare frammana eller formalisera lärares självreflektion, dels skapa strukturer och initiera befattningar för kompetensutveckling för läs- och skrivundervisningen inom såväl ämnet svenska som inom andra ämnen. Detta kräver i sig en ökad samverkan kring läs- och skrivundervisningen mellan förskoleklass och skolans årskurser 1-3.

4 Används skolbiblioteket aktivt i syfte att stimulera elevernas läsande och skrivande?

Här undersöks om och hur skolbiblioteket används och i vilken utsträckning det är en resurs i syfte att stimulera och utveckla elevernas läsande och skrivande i svenska/svenska som andraspråk och i andra ämnen.

4.1 Är skolbiblioteket en resurs i läs- och skrivundervisningen?

Korsängsskolan har enligt Skolinspektionens bedömning ett stort och välförsett skolbibliotek. I samband med granskningen har Skolinspektionen tagit del av skolbibliotekets verksamhetsberättelse. Även planen för kommunens bibliotek 2006 – 2015 finns med i den insända dokumentationen.

I skolbiblioteket arbetar en bibliotekarie tio timmar per vecka. Bibliotekarien är anställd på kommunbiblioteket, men en viss del av tjänsten betalas av skolan. I skolbiblioteket arbetar även en lärare som biblioteksassistent på halvtid.

Skolbiblioteket har öppet större delen av skoldagen. Det har ett bestånd som omfattar drygt 9000 böcker för olika åldrar och läsförmåga inom olika genrer. I biblioteket finns även fyra datorer för sökning på internet och i vissa anslutna databaser. Ytterligare en dator finns, där boklån registreras. Bibliotekarien ansvarar för inköp och gallring av böcker utifrån den kunskap om elevernas och lärarnas önsknings och behov som lyfts fram då bibliotekarien möter klasserna. Bibliotekarien kan även beställa hem böcker från kommunbiblioteket.

I intervjun med bibliotekarien berättar han att han dels besöker klasser, dels tar emot klasser regelbundet i biblioteket. Oftast läser han högt för eleverna ur olika böcker som kan vara aktuella för dem att låna, samt diskuterar böckernas struktur, innehåll och genre. Han har även – efter förfrågan från lärare – presenterat och jämfört olika författare. Uppdraget är främst att inspirera till läsning, säger bibliotekarien, men även till skrivande: "När jag är ute i trean och uppåt kan jag till exempel driva vissa skrivövningar utifrån dikter." Bibliotekarien påpekar i intervjun att han inte är någon pedagog, men att han har ett bra samarbete med lärarna för de yngre eleverna. "De här lärarna i ettan och trean, de ser biblioteket som en resurs, men vi måste mötas där i de olika professionerna", säger bibliotekarien.

Samtliga intervjuade lärare och elever i årskurs 1 och 3 uttrycker att de är mycket nöjda med sitt skolbibliotek, och berättar att det används i läs- och skrivundervisningen. Rektorn uppger att någon nedskriven plan för hur skolbiblioteket ska användas i läs- och skrivundervisningen inte finns i skolan, men att den verksamhet och de aktiviteter som sker genom bibliotekariens försorg stöder elevernas läs- och skrivutveckling.

Läraren i förskoleklassen uppger att eleverna lånar böcker som de tar hem för högläsning hemma. Så småningom ska eleverna få låna två böcker; en som de själva kan läsa i och en som föräldrarna kan läsa i. Läraren i förskoleklassen har även bokat in 'bokprat' med bibliotekarien.

Eleverna i årskurs 1 berättar att de går till skolbiblioteket varje fredag för att låna böcker; en till bänken och en som de får ta hem. "Den i bänken ska inte vara för svår, men inte för enkel heller", säger eleverna. "Man får provläsa, om den passar. Vi har olika. Men bänkboken ska man kunna läsa ut tills man ska gå dit nästa gång."

Eleverna i årskurs 3 berättar att de har en lektion i skolbiblioteket varannan vecka. Då lyssnar de på bibliotekarien och lånar böcker. Skolinspektionen observerar en sådan lektion under sitt besök i skolan, och bedömer denna som i

mycket hög grad tankemässigt utvecklande och varierande. Bibliotekarien ger eleverna en längre bokpresentation, och hjälper dem därefter i boksökandet. Det är dock läraren som ger direktiv inför boklånet. "Men man får inte låna vad man vill, det måste vara en kapitelbok", säger eleverna. "Vill man låna en seriebok måste man låna en kapitelbok också, och sen läsa den på lektionen. Serieboken kanske man får läsa hemma." Läraren i årskurs 3 säger att eleverna även kan låna faktaböcker, men att biblioteket främst används inom ämnet svenska, och inte särskilt mycket i andra ämnen.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolbiblioteket i Korsängsskolan är en resurs i läs- och skrivundervisningen. Lärarna i årskurserna 1 och 3 använder skolbibliotekets material och medier, klasserna har regelbundna schemalagda besök, och stundtals genomförs läs- och skrivundervisningen i samarbete med bibliotekarien.

Bakgrundsuppgifter om kvalitetsgranskningen

Kvalitetsgranskningen av läs- och skrivundervisningen i grundskolans tidiga år genomförs i sammanlagt 12 skolor, varav en fristående skola. När kvalitetsgranskningen är genomförd redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. De skolor som ingått i granskningen ger en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrundsuppgifter om Korsängsskolan

Korsängsskolan är en kommunal skola i Enköpings kommun.

Skolan har vid Skolinspektionens besök 455 elever och omfattar förskoleklass, grundskolans årskurser 1–9, samt grundsärskolans årskurser 1-9. Eleverna är organiserade i åldershomogena klasser. I årskurs 1 finns en klass med 27 elever; i årskurs 3 finns en klass med 28 elever.

I årskurs 1 undervisar två lärare. En av dem undervisar i alla ämnen utom idrott och hälsa, den andra läraren undervisar i alla ämnen.

I årskurs 3 undervisar fem lärare. En lärare undervisar i svenska, samhällsorienterande ämnen och bild. En lärare undervisar i naturorienterande ämnen, teknik, matematik, engelska och musik. En lärare undervisar i idrott och hälsa. Två lärare undervisar i slöjd.

Utöver dessa finns fritidspedagoger med i klasserna vid olika tillfällen.

Skolan har tre speciallärare/specialpedagoger inom grundskolan; en per arbetslag/stadium.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med Skolinspektionens kvalitetsgranskningar är att bedöma om undervisningen överensstämmer med läroplanens och kursplanernas mål och riktlinjer och om undervisningen bidrar till att elevernas kunskaper utvecklas så långt som möjligt inom ramen för givna mål.

Syftet i denna kvalitetsgranskning är att granska om eleverna i grundskolans tidiga år får en läs- och skrivundervisning som syftar till att stimulera och ut-

veckla elevernas läsande och skrivande. Granskningen ska också ge en bild av hur skolbiblioteket används i undervisningen.

Projektet förväntas även bidra till att andra skolor och huvudmän får kunskap om gynnsamma faktorer för läs- och skrivundervisning i grundskolans tidiga år samt skolbibliotekets roll i denna undervisning.

Frågeställningar

1) Utgår den tidiga läs- och skrivundervisningen från elevernas behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande?

2) Används en variation av material, medier och metoder i läs- och skrivundervisningen i syfte att individanpassa undervisningen så att elevernas läsande och skrivande stimuleras och utvecklas?

3) Följer skolan upp och utvärderar elevernas läs- och skrivutveckling så att undervisningen förbättras och utvecklas?

4) Används skolbiblioteket aktivt i syfte att stimulera elevernas läsande och skrivande?

Metod och material

Elevers läs- och skrivförmåga utvecklas i olika undervisningssituationer och sammanhang. Granskningen omfattar därför elevers undervisning inte bara i svenska/svenska som andraspråk utan även i andra ämnen och sammanhang. Ansatsen är att följa hur och i vilka undervisningssituationer läs- och skrivundervisningen bedrivs i utvalda klasser i årskurserna 1 och 3 under en sammanhängande tid. Detta för att få en fördjupad bild av den undervisning som skolan ger för att eleverna ska utveckla sin läs- och skrivförmåga.

Granskningens fokus är hur skolorna planerar och genomför läs- och skrivundervisningen i svenska/ svenska som andraspråk och i andra ämnen så att elevernas läsande och skrivande stimuleras och utvecklas i olika sammanhang.

De granskningsmetoder som används är dokumentstudier, lektionsobservationer och intervjuer.

Dokumentstudier

Dokumentanalys görs av den dokumentation som begärts in från skolorna inför skolbesöken utifrån utarbetad dokumentlista. Syftet med dokumentanalysen är att ge en inledande bild av hur läs- och skrivundervisningen planeras, bedrivs, följs upp och utvärderas.

Lektionsobservationer

Lektionsobservationerna ger underlag för att besvara projektets frågeställningar men också hur läroplan och kursplaner avspeglas i läs- och skrivundervisningen. Observationer genomförs i svenska/svenska som andraspråk och i andra ämnen i syfte att studera hur läs- och skrivundervisningen bedrivs i flera olika undervisningssituationer och sammanhang. De strukturerade lektionsobservationerna genomförs under två dagar i respektive klass i årskurs 1 och 3 med stöd av ett observationsschema som Skolinspektionen utarbetat. Observationerna omfattar förutom projektets frågeställningar även undervisningens allmänna kvaliteter vilka vävs in i bedömningsområde 1 och 2. Observationerna är också ett underlag för intervjuerna.

Intervjuer

Intervjuer kommer att komplettera det inspektörerna sett i observationerna av läs- och skrivundervisningen. Förutom utarbetade intervjuguider ska i samtliga intervjuer underlagen från lektionsobservationerna användas som källa till frågor.

Syftet är att få en fördjupad information om hur lärares kunskap om elevernas behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande används i deras planering och genomförande av undervisningen. Då huvudansvaret för läs- och skrivundervisningen ingår enligt Lgr 11, i ämnena svenska/svenska som andraspråk, genomförs djupintervjuer (längre tid och fler frågor) med de lärare som ansvarar för dessa ämnen.

Intervju med lärare i andra ämnen än svenska/svenska som andraspråk ska ge information om skolans arbete med att utveckla och stimulera elevernas läsande och skrivande utifrån olika ämnen. Intervjuer med lärare i förskoleklass, specialpedagog, skolbibliotekarie och rektor kommer att ge ytterligare underlag om skolans arbete med läs- och skrivundervisning. Samtliga intervjuer genomförs enskilt medan intervju med eleverna i årskurs 1 respektive 3 sker i grupp. Som avslutning av skolbesöket kommer en muntlig återkoppling till rektor och berörd personal att genomföras.